

Загальновідомим є той факт, що більшість пострадянських вітчизняних підприємств є неконкурентоспроможними в європейському ринковому середовищі.

Проблема неконкурентоспроможності вітчизняних підприємств є системною. По-перше, вона характерна практично для всіх пострадянських підприємств, створених і функціонуючих у внутрішньодержавному середовищі неконкурентоспроможної державної системи, по-друге, вона обумовлена впливом безлічі негативних внутрішніх і зовнішніх взаємопов'язаних системних чинників.

Заходи, що вживаються в процесі ринкової трансформації, а саме спроби підвищити конкурентоспроможність вітчизняних підприємств безсистемними методами такими як приватизація, створення спільних з іноземними підприємств, реформування, реорганізація, реструктуризація, санація, модернізація та інші не дали бажаних результатів. Головна причина невдач у відсутності системного підходу до вирішення системної проблеми.

Згідно з методологією системного підходу для вирішення системної проблеми має бути створена адекватна для цих цілей система. Системи, яка б вирішувала системну проблему неконкурентоспроможності пострадянських вітчизняних підприємств не було створено, що і обумовило відсутність можливості отримання довготривалих позитивних результатів на практиці.

Отже, вкрай актуальним для вирішення системної проблеми стає завдання створення такої системи, потенційно здатної вирішити системну проблему неконкурентоспроможності більшості вітчизняних підприємств в європейському ринковому середовищі.

Актуальність вирішення цієї системної проблеми різко зростає у зв'язку зі стратегічною спрямованістю України до інтеграції з Європейським Союзом. Відомо, що на сьогодні поставлена проблема є не вирішеною як з теоретичної, так і з практичної точки зору. Але спочатку потрібно дослідити з науково-практичної точки зору передумови виникнення проблеми неконкурентоспроможності вітчизняних підприємств на європейському ринку.

Метою роботи є презентація результатів проведеного системного аналізу передумов виникнення проблеми неконкурентоспроможності вітчизняних підприємств.

Радянська стратегія створення вітчизняних промислових підприємств не передбачала їх функціонування в конкурентному ринковому середовищі, а тому вони і не наділялися відповідною потенційною здатністю і необхідними конкурентними перевагами. Радянська стратегія централізованого планування і управління організацією функціонування створених неринкових промислових підприємств передбачала їх соціалістичне змагання із собі подібними, але не з зарубіжними ринковими аналогами, стратегія створення та організації функціонування яких принципово відрізнялася від радянської.

Сутність принципіальних відмінностей полягала в наступному. Радянська стратегія передбачала для підприємств пріоритет кількості виробленої продукції перед її якістю, при цьому стандарти якості були істотно нижчі за європейські. Зарубіжна ринкова стратегія передбачала пріоритет якості продукції, що виробляється, перед її кількістю. В той же час, радянською стратегією передбачалось виконання директивних планів за обсягами виробництва продукції без жорстких ресурсних обмежень, а зарубіжною ринковою стратегією – раціональне використання ресурсів і підвищення ефективності виробництва. Крім того, радянські підприємства, а також колгоспи і радгоспи були організаційно і технічно менш досконалі в порівнянні із закордонними фірмами та фермерськими господарствами.

І, нарешті, в післявоєнний період розвитку радянські системи управління великими промисловими підприємствами та централізованої системи державного планування та управління з ідеологічних міркувань не піддалися вдосконаленню на базі досягнень науково-технічного прогресу і нових наук, таких як: теорія організації, теорія систем, системний аналіз, кібернетика та ін. В той час як західні аналоги вдосконалювали свої системи управління фірм і держав на базі цих досягнень.

Як наслідок ненаукового і несистемного підходу до створення та вдосконалення радянської системи державного управління в ній виникла та стала зростати системна криза, яка в силу системного взаємозв'язку перекинулася на системи управління радянських промислових і сільськогосподарських підприємств.

В роботі [1] дано визначення системної кризи як стану штучно-створеної системи, створеної з порушеннями системних принципів при її створенні і системних закономірностей при організації її функціонування, і внаслідок яких у системі управління нею виникає та зростає режим генерації проблем. В свою чергу режим генерації проблем в системі державного управління став основною причиною прогресуючої факторизації державної системи та її структурних формувань (радянських республік, законодавчих і виконавчих органів влади, підприємств, організацій, установ та ін.).

Системна криза і режим генерації проблем в системі державного управління стали головною причиною її саморуйнування, ініційованою безсистемною спробою демократизації, реорганізації та перебудови її системи політичного управління. Спроба симптоматичного лікування системи політичного керівництва в системі державного управління була досить запізнілою, так як в ній вже почалися незворотні процеси. Розвал системи політичного керівництва викликав, в свою чергу, розвал державної системи управління і, як наслідок, втрату єдності і цілісності державної системи в цілому та її саморуйнування.

На територіях колишніх радянських республік, включаючи Україну, залишилися всі створювані в рамках СРСР підприємства, організації інфраструктури, установи та структури колишньої державної влади, сім'ї з їх організаційно-технічною та системною недосконалістю, а також сформованою радянською культурою як образ життя (громадян) [2-4]. Почався процес утворення незалежних держав та створення нових державних систем. Проте підходи до створення в них систем державного управління також не відрізнялися системністю.

Так, в Україні при революційних перетвореннях 1991 р. в основу створення нової державної системи та її системи державного управління були покладені лише декларації: демократія, ринкова економіка, капіталістична ідеологія господарювання та європейська інтеграція. Однак, не було розроблено системної стратегії та організаційно-технічного проекту створення та організації функціонування нової системи державного управління та нової державної системи як об'єкту управління.

У результаті такого безсистемного підходу були порушені системні принципи створення і системні закономірності організації функціонування і в новій системі державного управління також виникла системна криза з режимом генерації проблем в перехідних до ринку умовах її функціонування. Як наслідок, у внутрішньодержавному середовищі виникли відомі і вкрай несприятливі умови для трансформації пострадянських підприємств до конкурентоспроможного стану:

- відсутність загальносистемних (державних) однозначних стратегічних цільових орієнтирів трансформації державної системи в новий демократичний і ринковий стан;
- некоректна приватизація підприємств;
- недосконалі регламенти надсистеми для ринкової економічної діяльності підприємств;
- несприятливий інвестиційний клімат;
- тіньова економіка;
- некоректні ринкові відносини (корупція);
- низька купівельна спроможність населення;
- перманентні приватні кризи в державній системі (політичні, економічні, фінансові, соціально-демографічні, енергетичні) як наслідок зростаючої системної кризи в державному управлінні та ін.

Отже, можна констатувати, що у внутрішньодержавному середовищі України не було створено сприятливих передумов для трансформації вітчизняних пострадянських підприємств в конкурентоспроможний стан. Окрім цього вони не створені і станом на 2016 рік.

Таким чином, з результатів системного аналізу умов виникнення системної проблеми неконкурентоспроможності вітчизняних пострадянських підприємств можна зробити висновок про те, що її причиною стала їх системна недосконалість при створенні та організації функціонування по морально застарілим радянським стандартам.

У свою чергу, першопричиною системної недосконалості радянських підприємств була невисока в порівнянні із західними аналогами системна досконалість системних елементів, з яких вони створювалися – це засоби праці, предмети праці, елементи умов виробництва і праці та активні елементи (люди). Ситуація з невисоким рівнем досконалості системних елементів для створення радянських підприємств посилювалася ще й недостатньо високим ступенем системного сполучення між елементами, що призводило до зниження системного потенціалу підприємства по відношенню до його номінального значення [5, 6].

Отже, виходячи з цього вирішення системної проблеми неконкурентоспроможності більшості вітчизняних підприємств у європейському ринковому середовищі необхідно починати з дослідження системного стану тандему «підприємство – держава».

Подальші дослідження автора будуть спрямовані на поглиблений аналіз системних причин неконкурентоспроможності вітчизняних підприємств та розробки теоретико-методологічної бази їх системної трансформації.

Список використаних джерел

1. Кобзев П. М. Системный подход к совершенствованию государственного управления и местного самоуправления / П. М. Кобзев // Управління розвитком. – ХНЕУ. – 2005. – № 2. – С. 13 – 16.
2. Гагаринов А. В. Влияние культурного феномена на экономическое развитие регионов Украины и их предприятий / А. В. Гагаринов, П. М. Кобзев // Економіка і фінанси : теорія та практика : матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції, м. Феодосія, 26-28 вересня 2013 р. – Луганськ : Вид-во «Ноулідж», 2013. – С. 95 – 97.
3. Кобзев П. М. Системный анализ созданных альтернативных иерархий организационно – экономических систем / П. М. Кобзев // Економіка розвитку. – ХНЕУ. – 2009. – № 4 (52). – С. 24 – 29.
4. Кудров В. М. Мировая экономика: учебник / В. М. Кудров. – М.: Юстицинформ, 2009. – 512 с. – ISBN 978-5-7205-0935-4
5. Кобзев П. М. Системно – кибернетический подход к стратегическому управлению системным потенциалом предприятия / П. М. Кобзев // Управління розвитком. – ХНЕУ. – 2006. – № 7. – С. 101 – 104.
6. Котляр А. А. Управління стратегічними змінами потенціалу підприємства на основі методу параметричної ідентифікації / А. А. Котляр // Управління розвитком. – ХНЕУ. – 2013. – № 2 (142). – С. 34 – 35.